

GEMİADAMI KİME DENİR?

I-GİRİŞ

Gemiadamı kısaca denizde çalışan işçi olarak tanımlanabilir. Aslında bu tanımlama bu alan için yapılabilecek en kötü tanımlamadır. Çünkü diğer alan/mesleklerden farklı olarak denizle ilgili bu konuda pek çok ulusal ve uluslararası düzenlemeler vardır ki, konu üç kelime ile geçiştirilemeyecek kadar basit değildir.

Gemiadamı kavramı, uygulanacak iş kanununun hangisi olacağı açısından çok önemlidir.

Deniz İş Kanununun 2/B maddesi " Bir hizmet akdine dayanarak gemide çalışan kaptan, zabıt ve tayfalarla diğer kimselere" gemi adamı denir diyerek, gemi adamını "bir hizmet akdine bağlı olarak çalışan" kimse olarak nitelendirmiştir. Bu yönü ile gemi adamının İş Kanununun 2. maddesinde tanımlanan işçi kavramından farklı olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla gemiadamlarının diğer işçilerden farklı kılan yönü, işi bir gemide görmesidir[1].

II- DÜZENLEMELERDEKİ TANIMLAR VE SINIRLAMALAR

Gemiadamı tanımına çeşitli kanunlarda yer verilmiştir. Deniz İş Kanununda bir hizmet akdine dayanarak gemide çalışan kaptan, zabıt ve tayfalarla diğer kimselerin (m. 2/b), 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununda, kaptan, gemi zabıtları, tayfalar ve gemide çalıştırılan diğer kişilerin (m.934), gemiadamı olduğu belirtilmiştir.

Öte taraftan, gemiadamları ile ilgili başlı başına bir yönetmelik vardır. 31.07.2002 tarihli ve 24832 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Gemiadamları Yönetmeliği çok uzun bir düzenlemedir. Gemiadamları Yönetmeliği, Türk bayraklı gemilerde çalışan ve çalışacak olan gemiadamlarını ve bunların yeterlikleri, eğitimleri, sınavları, belgelendirilmeleri, sağlık durumları, kütükleme işlemleri ve vardiya tutma ile ilgili kuralları kapsamaktadır.

Yönetmeliğe göre gemiadamı, geminin kaptanını, zabıtlarını, yardımcı zabıtlarını, stajyerlerini, tayfalarını ve yardımcı hizmet personelini (m.3/32), ifade etmektedir. Yönetmelik tanımlamaya devam ederken, sınırlı vardiya zabiti, sınırlı kaptan, vardiya zabiti, birinci zabıt, kaptan, uzakyol vardiya zabiti, uzakyol birinci zabiti, uzakyol kaptanı, sınırlı makine zabiti, sınırlı başmakineci, makine zabiti, ikinci makineci, başmakineci, uzakyol vardiya mühendisi/makinisti, uzakyol ikinci mühendisi/makinisti, uzakyol başmühendisi/başmakineci, gemi yardımcı zabiti (gemide görevli telsiz zabiti ve doktor, sağlık memuru, hemşire ile gemilerin özelliklerine göre bulundurulması zorunlu olan ve geminin kullanım amacına katkıda bulunan elektrikçi, elektronikçi, elektronik, elektrik ve elektro-teknik zabıtlarını,)), güverte/makine stajyeri ve tayfa unvanlı personelin "gemiadamı" olduğunu özellikle vurgulamıştır.

Aynı Yönetmeliğin 5. maddesinde ise, çalışanlar güverte sınıfı, makine sınıfı, yardımcı sınıfı yat sınıfı ve balıkçı sınıfı şeklinde ayrılaştırılmış, hangi unvanlı personel olduğu ingilizce karşılıkları ile belirtilmiştir[2].

Gemiadamı kabul edilen unvanlara sahip olmak da, gemilerde çalışmak da belli kurallara bağlanmıştır. Gemiadamı olabilmek için her şeyden önce Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak gerekmektedir. Gemiadamı olabilmek için, kişi Türk vatandaşı değilse bile, istisnai olarak Türkiye Cumhuriyetinde veya Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde denizcilik ile ilgili eğitim-öğretim gören ve/veya mezun olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti vatandaşı olmalı ya da Türk soylu yabancı statüsünde bulunmalıdır.

Gemiadamı statüsünde sayılmak için, Gemiadamları Yönetmeliğinde belirtilen asgari diploma, yaş ve çalışma süresi ile ilgili yeterliliklere sahip olunmalı, sağlık durumunun deniz hizmetine elverişli olduğu belgelenmeli ve Türk Ceza Kanununda yer alan uyuşturucu imal ve ticareti, göçmen kaçakçılığı, insan ticareti, devletin güvenliğine, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine, milli savunmaya, devlet sırlarına karşı suçlardan veya casusluktan hükümlü bulunmamalıdır (m. 50).

Türk gemiadamları kütüğüne, gemiadamlarının sicilleri ile ilgili kayıt ve belgeler konulur. Konu ile ilgili gemiadamları liman kütük defteri, gemiadamları liman sicil dosyası ve gemiadamı yeterlik

belgesi sicil kayıtlarından ilk ikisini liman başkanlıkları düzenleyip muhafaza edilirken, gemiadamı yeterlik belgesi sicil kayıtlarını ise Deniz ve İçsular Düzenleme Genel Müdürlüğü tarafından bilgisayar ortamında tutulur (m. 72).

Tüm bu düzenlemeler kapsamında; Gemiadamı gemi sahibi veya işleteni ile yapılan bir iş sözleşmesine bağlı olarak gemide bulunan geminin kaptanı, zabıtları, yardımcı zabıtları, tayfaları ve yardımcı hizmet personeli.

Bu verilerden hareketle;

Deniz İş Hukuku açısından gemiadamı;

- 1) Bir iş sözleşmesine bağlı çalışmalıdır. Gemiadamı bir işçidir. İşçi sıfatının kazanılması için bir iş sözleşmesinin varlığı gereklidir. Gemiadamı ile işveren arasında iş sözleşmesine dayalı bir ilişki yoksa Deniz İş Kanunu'nun uygulanması olanaklı değildir.
- 2) Bir gemide (gemi sayılan araçlar dahil) deniz taşıma işinde çalışmalıdır.
- 3) Yönetmelikte belirlenen görevler için gemiadamı yeterliliğine sahip olmalıdır.

Ancak, Deniz İş Kanunu'nun 27. maddesi dikkate alındığında, bazı iş sözleşmesi ile çalışan işçilerin işin gemi ve denizle ilgisi olmadığı halde gemiadamı sayıldıkları anlaşılmaktadır. Doktor, hemşire gibi. Bu nedenle, gemiadamı sayılmak için gemide çalışmak yeterlidir. Sözleşmenin türü ve çalışanın görevinin denizle ilgili olup olmaması Deniz İş Kanunu bakımından işçi sayılmayı engellemez. İşçinin gemide çalışması ve işverene bir iş sözleşmesi ile bağlı olarak çalışması gemiadamı sayılmak için yeterlidir.

Deniz İş Kanunu gemiadamlarını kaptan, zabıt ve tayfa yanında diğer kimseler olarak belirtmiştir. Diğer kimselerden, "gemide çalışan aşçı, garson kamarot, müzisyen, temizlikçi gibi kişileri anlamak gerekir. Ancak gemiadamının hangi görevde olursa olsun gemiadamı yeterliliğine sahip olması ve bu anlamda gemiadamı cüzdanının bulunması gerekir. Vasıflı gemiadamlarının işe girebilmesi için belirli bir öğrenim görmesi ve bunu belgelemesi, yeterlik belgesi alması aranmaktadır. Aranılan belgenin hangi makamdan verildiğine kadar belgenin tarih ve numarası dahil gemiadamının iş sözleşmesine yazılmakta ve bu belgeler gemide hazır bulundurulmaktadır.

Gemiadamı yeterlik belgesi bulunması, iş ilişkisinin kurucu unsuru değildir. Gemi sahibi veya işleteni, bir kimseyi bu belge olmadan deniz taşıma işinde iş ilişkisi kapsamında çalıştırmış ise sonuçlarına katlanmalıdır. Geçersizliği sonradan anlaşılan deniz hizmet sözleşmesi, hizmet ilişkisi ortadan kaldırılıncaya kadar, geçerli bir deniz hizmet sözleşmesi gibi hüküm ve sonuçlarını doğuracaktır.

Özellikle kamu kurumlarının sahibi olduğu gemilerde atama tasarrufu ile atanan gemiadamı ile işveren arasında iş ilişkisi bulunmamaktadır. Keza çıraklık bir meslek ve sanatın öğretilmesi amacı ile yapıldığından, gemide çırak olarak çalışanlar Deniz İş Kanunu kapsamına dahil edilemez. Yine gemide stajyer bulunması durumunda, bunlar da kanun kapsamına girmezler. Zira stajyer de bir işçi değildir.

Kanunlarda ve yönetmelikte deniz iş sözleşmesi ile çalışan gemiadamları yanında iş ilişkisi olmayan kişiler de sayılmıştır. Diğer taşınanlar olarak belirtilen bu kişiler, gemiadamları ile yolcular dışında gemide bulunan ve yapacakları yolculuk için liman başkanlıklarınca yolculuk belgesi verilen, donatan[3]ın, işletenin, kaptanın ve gemiadamlarının gemide bulunan eş ya da çocukları, donatan ya da işveren temsilcisi ve memurları, taşınan hayvanların çobanları, ayrıca kaptanın denizde can kurtarma görevlerinden dolayı gemiye aldığı kişilerdir.

Gemiadamı ile işveren arasındaki iş ilişkisi, gemi esas alınmak suretiyle değerlendirilmelidir. Kurtarma-yardım, kılavuzluk, romörkaj hizmeti verilmesi gibi hallerde, başka bir gemi için geçici olarak çalışılması veya hizmet verilmesi durumu ortaya çıkmaktadır. Bu geçici çalışma, hizmet verilen geminin donatanına tabi olarak yapılmaz. Romörkaj hizmeti verilmesi halinde, romörkörde çalışılan kişilerin hizmet verilen/çekilen geminin gemiadamı sayılması gerektiğini ileri sürenler de vardır. Ancak bu tür çalışmada kaptanın talimatı ile geçici de olsa bu tür hizmete bulunulması

durumunda geçici iş ilişkisi kapsamında kabul edilmeli ve hizmet verilen/çekilen gemi sahibi veya işleteni geçici işveren olarak sorumlu olmalı, asıl işverenin bu kapsamda sorumluluğuna gidilmelidir[4].

III- SONUÇ

854 sayılı Deniz İş Kanunu, gemiadamları ve bunların işverenleri hakkında uygulanır. Gemiadamı, gemi sahibi veya işleteni ile yapılan bir iş sözleşmesine bağlı olarak gemide bulunan geminin kaptanı, zabitleri, yardımcı zabitleri, tayfaları ve yardımcı hizmet personeli, olarak kabul edilir. Çok çeşitli unvanları bulunsa da gemiadamının gemide deniz taşıma işinde çalışan işçi olduğunu da belirtebiliriz. Sözleşmenin türü ve çalışanın yaptığı işin denizle ilgili olup olmaması önemli değildir.

Kaptan, gemici, tayfa, zabit, yağcı, mühendis, hemşire, sağlık memuru, doktor, kamarot, aşçı...vs unvanlı personelin hepsine gemiadamı denmektedir.

Gemiadamı olmak için kural olarak Türk vatandaşı olunmalı, düzenlemelerde gösterilen asgari diploma, yaş ve çalışma süresi ile ilgili nitelikler taşınmalı ve Türk Ceza Kanununda yer alan bazı suçlardan dolayı hükümlü bulunulmamalıdır.

[1] Hasan PEKDEMİR, Deniz İş Hukuku, Ankara 2011, s.17.

[2] Bu başlıklar altında belirtilen unvanları sıralayacak olursak, güverte sınıfı (tayfalar, gemici, usta gemici, güverte lostromosu, kaptan, güverte zabiti, sınırlı vardiya zabiti, sınırlı kaptan, vardiya zabiti, birinci zabit, uzakyol vardiya zabiti, uzakyol birinci zabiti, uzakyol kaptanı), makine sınıfı (tayfa, yağcı, usta makine tayfası, makine lostromosu, elektro-teknik tayfası, başmühendis/başmakineci, makine zabiti, sınırlı makine zabiti, sınırlı başmakineci, makine zabiti, ikinci makineci, başmakineci, uzakyol vardiya mühendisi/makineci, uzakyol ikinci mühendisi/makineci, uzakyol başmühendisi/başmakineci), yardımcı sınıfı (telsiz zabitleri, kısa mesafe telsiz operatörü, uzun mesafe telsiz operatörü, tahditli telsiz operatörü, genel telsiz operatörü, telsiz elektronik zabiti, elektrik ve elektronik zabitleri, elektrikçi, elektrik zabiti, elektronikçi, elektronik zabiti, elektro-teknik zabiti, sağlık zabitleri, hemşire, sağlık memuru, doktor, güverte stajyeri, makine stajyeri, kamarot, aşçı), yat kaptanı, balıkçı gemisi kaptanı, açık deniz balıkçı gemisi kaptanı, balıkçı gemisi güverte tayfası.

[3] Donatan, gemisini gemi ticaretinde kullanan gemi sahibine denmektedir. Donatma iştiraki ise, Birden fazla kişinin, ortak mülkiyet biçiminde sahip oldukları bir gemiyi, yaptıkları sözleşme uyarınca, tümünün ad ve hesabına deniz ticaretinde kullanmaları durumunu ifade eder.

[4] Bektaş KAR, Deniz İş Hukuku, Ankara 2012, s.78.